

KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA

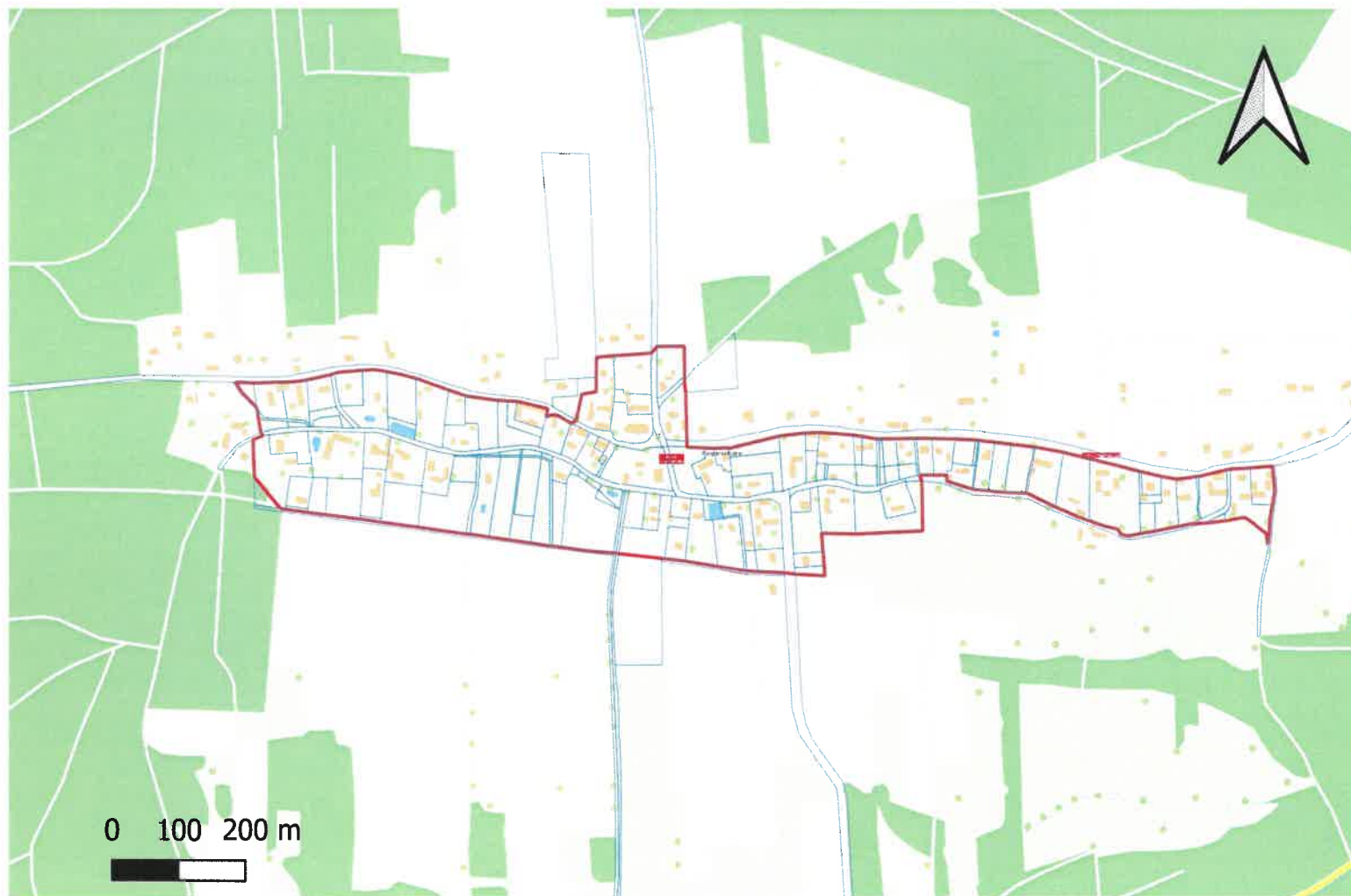
2. Czas powstania

Przełom XIII/XIV w., przebud. XVI w., XVIII w.,
XIX w., XX w.

3. Miejscowość

POGORZELISKA (d. KRIEGHEIDE)

9. Materiały graficzne

Mapa Pogorzelska w skali 1:10 000

4. Adres (ulica, nr posesji)

Wieś położona na północ od Chocianowa, na zachód od drogi wojewódzkiej nr 331, przy trasie Jakubowo Lubińskie - Nowa Wieś Lubińska.

Zakres ochrony układu wyznaczony na mapie będącej załącznikiem do karty.

5. Przynależność administracyjna

Województwo dolnośląskie

Powiat polkowicki

Gmina Chocianów

6. Współrzędne geograficzne

51°27'58.0"N 15°55'07.8"E

7. Użytkowanie obecne

8. Stan zachowania

Dobry

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

- gwałtowna rozbudowa wsi
- brak kontroli nad zakresem rozbudowy
- zwiększenie zabudowy przy drogach pobocznych na północy i południu zamiast przy głównej drodze w kierunkach wschód-zachód
- zwiększenie zabudowy kalenicowej

powodujące zatarcie układu.

Docieplenia budynków mogą wpływać na zróżnicowanie ich elewacji, mając wpływ na utratę jednolitości zabudowy.

Postuluje się:

- zachowanie ulicowego układu wsi;
- zachowanie układu zabudowy w historycznych układach zagród;
- zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły i jej formy architektonicznej;
- zagospodarowanie nieużytkowanych budynków;
- zachowanie istniejących brukowanych nawierzchni wewnątrz zagród, chodników, placików;
- nasadzenia tradycyjnej zieleni, np. kasztanowców, lip;
- występowanie o wydanie zaleceń ws. prac budowlanych, tj. nadbudowy, odbudowy, przebudowy, budowy i rozbiórki budynków na terenie układu ruralistycznego z właściwym konserwatorem zabytków.
- wprowadzanie nowej zabudowy w miejsce nieistniejącej obecnie;
- wykonywanie nowej zabudowy z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

*Wniezono do historycznej ewidencji zabytków
kamieniołomu z dnia 12.06.2025
L/N. 5133.4. 4025.HBZ*

Załączniki: 3

1. Historia układu + bibliografia
2. Mapa z 2025 r. z zaznaczonymi granicami ochrony układu 1:5000 + mapa historyczna
3. Mapa (Preußische Urmeßtischblätter) + Meßtischblatt

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

*Hanna Drobek-Jankiewicz
12.06.2025 HM*

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		
		UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	HISTORIA MIEJSCOWOŚCI

Historia zabytku:

Wieś została założona w obrębie mikroregionu Równina Przemkowska, częściowo na terenie Lasów Chocianowskich. Na wschód od wsi przepływa dopływ Szprotawy, Chocianowska Woda. Wieś otoczona jest terenami równinnymi o klimacie łagodnym.

Pogorzeliska najprawdopodobniej powstały na początku XIII w. Po raz pierwszy były wspomniane w 1305 r. w dokumencie fundacyjnym. Po wojnach husyckich Pogorzeliska zniknęły. Pojawiły się ponownie niecałe 200 lat później. Liczne klęski, epidemie i wojny spowodowały, że Pogorzeliska były ubogą wioską. W związku z przygranicznym położeniem wsi, w 1656 r. na mocy traktatu westfalskiego protestanci należący wcześniej do parafii w Chocianowie w księstwie głogowskim wybudowali w Pogorzeliskach kościół tzw. graniczny. Zmarłych chowano na cmentarzu w Parchowie. Na mapie z Atlasu Śląska z 1750 r. jest to wieś na osi wschód-zachód, o luźnej, nieregularnej zabudowie ze świątynią w centrum. Pod koniec XVIII w. w Pogorzeliskach znajdował się kościół ewangelicki, plebania, szkoła, karczma, młyn, kuźnia, 4 domy kmieci usługowych, 13 domów wolnych zagrodników, 14 domów wolnych chałupników, 4 domy wygonowych chałupników, 5 domów dożywników, dom pasterza, razem 47 dymów i 247 ludzi. Na mapie z 1824 r. Pogorzeliska były podłużną wsią ułożoną wzdłuż dwóch równoległych ulic. Główna, położona na północy, była szosą łączącą Parchów z Jakubowem Lubińskim. Zabudowa składała się z pojedynczych domostw, niekiedy z budynkami gospodarczymi, na południu szosy oraz po obu stronach drogi wewnętrznej. Po północnej stronie, w środku szosy wznosił się zbór z małym gospodarstwem parafialnym. Na północny zachód znajdował się wiatrak. Zgodnie z *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht* z 1845 r. w Pogorzeliskach znajdowała się ewangelicka szkoła, wiatrak, 2 karczmy, 7 rzemieślników, jeden kupiec. Mapa Generalstabskarte z 1889 r. i Meßtischblatt z 1942 r. nie ukazywały większych zmian w zabudowie wsi. Pod koniec XIX w. zaczyna pojawiać się zabudowa na północy Pogorzelisk, przy szosie. Wojny światowe oszczędziły zabudowę miejscowości. Po wojnie zbór oddano w ręce Kościoła katolickiego. Nowa zabudowa występuje głównie na północy szosy. Obecnie układ ruralistyczny Pogorzelisk jest bardzo dobrze zachowany i czytelny. Zachowana duża ilość historycznej zabudowy ceglano-kamiennej mieszkalnej i folwarcznej.

Układ wsi – łańcuchówka lub ulicówka z historycznymi nawarstwieniami. Biorąc pod uwagę powstanie wsi w średniowieczu, można przyjąć, iż pierwotnie była to łańcuchówka. Liczne zniszczenia spowodowały, że jej układ się zatracił. W połowie XVII w. w wyniku większego ruchu ludności i wybudowaniu zboru, zabudowa zaczęła powstawać wpierw po południowej stronie szosy, a następnie za granicą oddzielającą najbliższe domostwom pola od pól dalszych, kreując w rezultacie drugą drogę. Potwierdzać to może dzisiejszy układ pól, który jest wyraźniejszy na południu wsi niż na północy. Nie sposób wytłumaczyć, dlaczego zabudowa nie powstała również po północnej stronie szosy. Należy również rozważyć ulicówkę jako pierwotny układ ruralistyczny, z zabudową zgromadzoną obustronnie wzdłuż drogi południowej. Z biegiem czasu zaczęła się rozwijać na północ, wzdłuż szosy i w pobliżu zboru. Wieś została wybudowana na równinie, nie posiadała wpierw kościoła ani dworu, nie została także lokowana wzdłuż cieków wodnych, więc mogła się rozwijać swobodnie. Zabudowa zabytkowa na terenie całej wsi, głównie szczytowa. Budynki mieszkalne ceglane, przeważnie na planie wydłużonego prostokąta, kryte dwuspadowym dachem z dachówki ceramicznej. Budynki gospodarcze na fundamencie kamiennym, o ścianach z muru kamiennego do pierwszej kondygnacji i ceglanego wyżej lub techniki mieszanej z cegły i żużłobetonu.

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	6. Zawartość załącznika BIBLIOGRAFIA
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Opinia wartościująca:

Wartość naukowa: źródło badań do rozwojów i przekształcania się wsi na Dolnym Śląsku od średniowiecza po XIX w.;

Wartość historyczna: jako wsi o proveniencji średniowiecznej; historyczna XIX-wieczna zabudowa wsi;

Wartość artystyczna: wyraża się głównie w zabytkach wyższej rangi: kościele. Wartość artystyczną podbija jednolitość zachowanej historycznej zabudowy wiejskiej, podział otworów okiennych w elewacjach (charakterystyczne małe okienka w elewacjach szczytowych), historyczna czerwona dachówka ceramiczna kryjąca dwuspadowe dachy o dużym kącie nachylenia, zachowane historyczne kamienno-ceglane budynki gospodarcze.

Opracowania:

Gibski, Daniel, *Poewangelicka świątynia w Pogorzelskach – typowy i wyjątkowy zarazem przykład śląskiego kościoła granicznego. T. I – tekst*, 1998.

Źródła historyczne:

Zimmermann, Friedrich Albert, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. 8. Bd.*, Brzeg 1789, s. 234;

Knie, Johann Georg, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien: nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes usw. - 2. verm. u. verb. Aufl.*, Wrocław, 1845, s. 323.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ**Nr 2a**

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	6. Zawartość załącznika MAPA Z WYTYCZONYMI GRANICAMI HISTORYCZNEGO UKŁADU RURALISTYCZNEGO
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Opracowanie załącznika:
(data i podpis)
12.06.2015

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWSICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		
		UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	MAPA ARCHIWALNA Atlas Śląska

Archiwalna mapa z ok. 1750 r. (Atlas Silesiae id est Ducatus Silesiae generaliter (...))

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	6. Zawartość załącznika MAPA ARCHIWALNA Generalstabskarte
2. Gmina	CIECHANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Archiwalna mapa topograficzna z ok. 1889 r. (Generalstabskarte), skala 1:100 000

1. Miejscowość	POGORZELISKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		
		UKŁAD RURALISTYCZNY WSI POGORZELISKA	MAPA ARCHIWALNA MEßTISCHBLATT

Archiwalna mapa topograficzna z 1942 r. (Messtischblatt), skala 1:25 000